

Queerstudier i USA – och i Sverige?

Vad betyder ordet queer egentligen?

Vad har queer för funktion som politiskt och teoretiskt begrepp?

Vad kan vi använda det till? Och vad innebär det att klä om/av historien?

I Eva Borgströms artikel kan du läsa om den queerteoretiska kritiken av heterosexualiteten som social maktordning och om hur queerstudier bedrivs i USA.

Heterosexualiteten är en av de grundläggande institutionerna i vår kultur, men det är först under de senaste decennierna som den har börjat att uppfattas och analyseras som en sådan av forskningen.* Fram tills helt nyligen har heterosexualiteten hanterats nästan som om den vore en naturgiven storhet, ett oföränderligt, globalt likformigt fenomen i det mänskliga varat, nästan i stil med att andas, sova och äta. Man har givetvis uppmärksammat att heterosexualiteten har kringgärdats av olika arrangemang i olika kulturer – samma sak gäller för övrigt också ätande och sovande. Men heterosexualiteten i sig har sällan problematiserats.¹

Den har liksom varit så självklar att den inte har kunnat bli föremål för någon diskussion. Ett implicit antagande tycks ofta ha varit att impulserna till heterosexualitet finns nedlagda i vår organism ungefär på samma sätt som impulserna att äta och sova. Om barnet bara är kroppsligt normalt och får den omsorg det behöver kan det förverkliga det livsreglemente som finns inskrivet i dess kropp och växa upp till en individ som strävar efter att forma en monogam och livslång parrelation med en person av motsatt kön. Heterosexualiteten har tänkts vara inlagd i oss som en osynlig ritning som bara väntar på att materialiseras. Det är avvikelserna från denna mönsterutveckling som har problematiserats, inte teorin att heterosexualitetens sociala for-

mer så som de gestaltar sig i vår kultur är resultatet av en biologiskt determinerad utvecklingsgång.

Uttrycket "romantisk kärlek" har tills helt nyligen betytt "en relation mellan en man och en kvinna". "Sexualitet" har oftast betytt "heterosexualitet". Dessa heterosexualiserande förståelser har varit vanliga till och med i en hel del kvinnoforskning, trots att det ju är här den viktigaste teoriutvecklingen omkring kön och sexualitet har ägt rum.² De kyrkliga och statliga regelverken omkring familjeinstitutionen har utgått från det heterosexuella paret.³

Men har denna naturalisering av heterosexualiteten verkligen det biologiskt grundade fog för sig som den utger sig för att ha? Finns det några kausala samband mellan biologins iakttagbara fakta och de sociala roller, arrangemang och berättelser som kringgärdar dem? Detta är frågor som allt oftare har börjat ställas av framförallt humanister och samhällsvetare. I första hand söker man då inte svaren på frågorna i den mänskliga biologin utan i de kulturella och sociala menings-sammanhangen.

Visserligen har tillblivelsen av ett människobarn fram till och med den moderna reproduktionsteknologins genombrott förutsatt att könsceller från en man och en kvinna sammansmälter i en befruktning.⁴ I den mening som är heterosexualitet givetvis en förutsättning för vårt fortbestånd som art. Men, kan

den kritiska forskaren kanske undra, vad säger oss detta om de psykologiska, sociala, juridiska och kulturella arrangemang som kringgärdar befruktningen? Är det rimligt att utgå från att det här råder någon form av kausalitet mellan biologi och sociologi? Givet andra kringarrangemang – skulle människor uppleva samma saker, tolka sina egna och andras känslor och bete sig på samma sätt då? Kan man alls dra några generellt giltiga slutsatser om vilka subjektiva innebörder den heterosexuella könsakten har för de inblandade parterna? Kan man sluta sig till hur de beter sig när de inte ägnar sig åt att göra barn? Kan man ens vara helt säker på att varje mänsklig vareelse född före reproduktionsteknologins genombrott varit frukten av ett heterosexuellt samlag – insemination är en gammal metod som inte alls förutsätter någon medicinsk högteknologi?

Sexualiteten brukar beskrivas som en av våra grundläggande instinkter – men innebär det att vår kulturs sexualnormer skulle vara de enda möjliga? Sexliberalismen har kritiserat dem för att vara alltför restriktiva, kvinnörelsen har visat att de är kvinnoförtryckande och lesbiska och bögar har beskrivit dem som homofoba. Driftteorin kan – om man så vill – förklara sexualitetens existens, men knappast dess sociala organisering.

Om man utgår från teorin att heterosexualitet är en tvingande drift, hur kan man då förklara att många människor i historien faktiskt har valt att leva i celibat? Och vems drift är det man pratar om? Knappast kvinnornas väl? De etablerade heterosexuella institutionerna tycks genom historien i första hand ha varit utformade för att tillfredsställa mäns intressen, erotiska och andra, medan kvinnors intressen kommit i andra hand om de över huvud taget har beaktats – prostitution och könsstympling är bara de tydligaste exemplen på att kvinnors välbefinnande inte alltid har tillmätts någon betydelse.

Och slutligen: Om heterosexualiteten verkligen vore så naturgiven som driftteorin har hävdats att den är, hur i all sin dar kan man då förklara den flod av böcker inom medicin, psykologi, sexologi, teologi, pedagogik, skönlitteratur osv som har producerats genom år-

hundradena och som har syftat till att lära ut konsten att bli en normal heterosexuell man respektive kvinna? Fenomen som ätande och sovande omges inte av denna upplysningsnit eller detta kontrollraseri. Varför då hetsjakten mot mansälskande män och kvinnoälskande kvinnor? Ingen kontrollerar lövens utveckling. De förverkligar sin inneboende form ändå.

Upplysningsniten gällande heterosexualiteten visar väl snarast att uppfostrarna och författarna till uppfostringslitteraturen starkt tycks misstänka att de unga kan tänkas hysa andra föreställningar och andra drömmar än de som samhället stadgar att de ska hysa? Lagar och förordningar kring sexualiteten skvallrar väl om att en annan livsföring än den som reglerna föreskriver kan vara möjlig? Hetsen mot homosexualiteten' handlar väl om att den alltid har funnits där – om inte någon annanstans så åtminstone i kontrollapparaten fantasier? Kontrollraseriet kring kvinnors sexualitet antyder väl att kvinnorna inte alltid har varit så tillfreds med det patriarkala samhällets krav på att de oavsett sina egna känslor skall ställa sina kroppar till sexuellt förfogande i vissa situationer – talet om "äktenskapliga plikter" har verklighetsbakgrund – medan de under andra omständigheter ska avstå från att följa sin längtan hur djupt känd den än må vara. Straffen för kvinnors normbrott på sexualitetens område har som regel varit utomordentligt stränga. Många gånger är det rimligare att förstå kvinnors sexuella handlingar som anpassning till rådande tvångssystem, än som sprungna ur lust och längtan.⁶

Kort sagt: Allt det reglerande och kontrollerande som kringgärdar sexualiteten pekar väl på att heterosexualitet är en social maktordning snarare än ett biologiskt imperativ?

Något har hänt

Tanken att heterosexualiteten är en social konstruktion, en maktordning och ett historiskt föränderligt fenomen, snarare än ett biologiskt imperativ, bildar utgångspunkt för ett forskningsområde som har utvecklats med en förbluffande hastighet under de senaste åren.

Det har uppstått i gränstrakterna mellan homosexualitetsforskning och feministisk forskning. På samma sätt som ett nytt forskningsfält öppnades och en explosiv teoriutveckling inleddes när det manliga och det kvinnliga började uppfattas som sociala och kulturella påhitt, snarare än som fenomen formade av naturen själv, har sexualiteten nu börjat undersökas och teoretiseras och dess historia har börjat utforskas.

Allt oftare går den del av denna forskningsinriktning, som främst koncentreras kring homosexualitet, under benämningen "queerforskning" eller "queerteoretisk" forskning. Dessa benämningar är, som vi snart ska se, ingalunda okontroversiella. Catherine Grants beskrivning av "queer" som akademisk term, kan fungera som en preliminär definition:

"Queer" har i likhet med många andra paraplytermer kommit att innebära olika saker för olika grupper. Som akademisk term i homosexualitetsforskningen innebär det att man tillämpar poststrukturalistiska och postmoderna teorier i tvärvetenskapliga studier av hur lesbiskhet och manlig homosexualitet historiskt har formats och hur relationerna mellan konstruktionen av homosexualitet och heterosexualitet har sett ut. Det antyder en förskjutning från att uppfatta lesbiskhet och manlig homosexualitet som identitetskategorier till att uppfatta dem som en sorts diskursiva konstruktioner. Queerteoretiker brukar också förespråka en upplösning eller dekonstruktion av kategorierna för biologiskt och socialt kön.⁹

Detta nya forskningsområde har utvecklats under bara de senaste decennierna. Ett par av de viktigaste teoretiska texterna är Michel Foucaults *Sexualitetens historia* och Adrienne Richs *Obligatorisk heterosexualitet*. Båda dessa arbeten uppfattar heterosexualitet som en social konstruktion och som en maktordning även om de kommit till dessa slutsatser längs olika vägar och även om de förstår dem på olika sätt. Att de tidigt var uppmärksammade också i Sverige antyder inte minst det faktum att båda redan då översattes till svenska. Men det tog tid innan de fick det inflytande över forskningen som de har idag.⁹

Den klimatförändring som har skett gällande forskning omkring lesbiskhet och manlig homosexualitet, illustreras för min personliga del av två olika erfarenheter som jag gjorde med tio års mellanrum, den ena var lika oväntat trög som den andra var oväntat entusiastisk. Den första erfarenheten handlar om arbetet med *Kvinnovetenskaplig tidskrifts* temanummer om lesbiskhet 1985. Tanken den gången var dels att vi skulle presentera forskning om lesbiska i nutid och dåtid både för våra lesbiska läsares skull och för att komplettera den kvinnovetenskapliga verklighetsbeskrivningen. Och dels ville vi att temanumret skulle vara ett led i att teoretisera sexualiteten, alltså även heterosexualiteten. Vi tyckte det var dags att ifrågasätta de förgivettaganden om sexualitet, som också kvinnoforskare brukade utgå från, och att forskning och teoretiserande kring lesbiskhet – på samma sätt som annan kvinnoforskning – borde vara av intresse för all forskning.

Men projektet visade sig vara svårare att genomföra än vi hade räknat med. Vi fick leta ordentligt för att hitta skribenter, arbetsklimatet var trögt och när temanumret väl var färdigt väckte det inte den uppmärksamhet utanför kretsen av redan intresserade som vi hade hoppats på.¹⁰

Precis tio år senare var jag en av arrangörerna för den första större svenska tvärvetenskapliga konferensen om forskning om kvinnlig och manlig homosexualitet i Sverige.¹¹ Den här gången visade sig intresset vara betydligt större än någon av oss hade vågat hoppas på. När vi satt och pratade om hur vi trodde att det skulle bli så någon:

– Tänk om det bara blir vi och några kollegor som vi har övertalat som kommer!?

– Lite fler kommer det nog. Det finns ju folk på andra ställen än i Göteborg, sa någon annan.

Själv var jag optimistisk och trodde på runt femtio deltagare. Det skulle visa sig att mer än dubbelt så många skulle komma. Och detta trots att anmälningstiden hade varit kort, trots att vi alltså inte hade haft särskilt lång tid på oss att informera om konferensen. Etablerade forskare, doktorander, studenter och journalister från hela landet dök upp. Också intres-

Tillfällig entréskylt till Kvinnohuset när det låg på Snickarbacken. Foto: Kerstin Nolin.

set från massmedias sida var större än någon av oss hade vågat räkna med. Sällan har jag varit med om att arrangera någonting som tycks ha legat så väl i tiden som just den här konferensen.

Uppenbarligen har diskussionsklimatet förändrats under de här tio åren. Allt fler forskare har börjat undersöka sexualitet som ett historiskt föränderligt fenomen och allt fler har börjat undersöka den samkönade kärlekens uttrycksformer i nutid och dåtid – numera ofta med hjälp av queerbegreppet. Det blir allt vanligare att forskare också utanför homosexualitetsforskningen använder ordet "heterosexualitet" när det är detta och inget annat som avses, i stället för att som tidigare låta ordet "sexualitet" exklusivt få beteckna "heterosexualitet" och därmed aktivt osynliggöra den samkönade kärlekens faktiska existens. Forskningsantologier, tidskrifter och konferenser har börjat uppmärksamma den queerteoretiska diskussionen.¹² Seminarieserier om queerteori ordnas. Arbetet med att försöka starta ett Centrum för genus- och

queerstudier vid Södertörns högskola är i skrivande stund i full gång.¹³ Ett nytt forskningsområde och en ny forskningstradition har växt fram och är för närvarande i färd med att söka sitt organisatoriska hemvist inom det svenska universitetssystemet.

I USA är den trenden än tydligare, vilket kanske inte är så förvånande med tanke på att utvecklingen i Sverige på detta liksom så många andra områden får sina viktigaste influenser därifrån. Botaniserar man i bokhandlarna i kvarteren runt elituniversitet som UCLA eller UC Berkeley,¹⁴ bör man ha gott om tid på sig för att ta sig igenom sortimentet på avdelningen för "Gender", "Feminist" eller "Women's Studies" – kvinnoforskningen har ju en historia av ideliga namnbyten som påminner om den som är i full färd med att utvecklas inom homosexualitetsforskningen. Här hittar man sedan länge den litteratur som har teoretiserat kön och sexualitet. Men numera finns i bokhandlarna dessutom hela avdelningar för litteratur som rubriceras som "Gay and Lesbian", "Lesbian, Gay, Bisexual,

Transgender" eller "Queer Studies".¹⁵ Det kan också vara så att "Queer Theory" klassificeras som en underavdelning till någon av de andra. "Queer Theory" står då för en speciell teoribildning medan "Queer Studies" används som en synonym för "LGBT Studies". "Queer Theory" förhåller sig i så fall till "Queer Studies" ungefär på samma sätt som "Feministisk teori" gör till "Kvinnoforskning". Det är så termerna kommer att användas i den här artikeln.

Flödet av tidskrifter och böcker inom detta område är ymnigt. Flera av de större förlagen har startat skriftserier i ämnet.¹⁶ Jag tillbringade läsåret 1996/97 i Berkeley och blev förbluffad över den hastighet med vilken de hyllmetrar, som under hösten fylldes med 1996 års titlar, under våren blandades upp med 1997 års utgivning.¹⁷ Flera ämnestidskrifter har startat. *Journal of Homosexuality*, *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, *Critical In-Queeries* är några av dem. Andra tidskrifter har ägnat specialnummer åt queerteori.¹⁸ Det har hållits åtskilliga stora forskningskonferenser inom det queerteoretiska fältet och på allt fler universitet har man startat kurser i queerstudier.¹⁹

Olika innebörder

I och med *lambda nordicas* temanummer "Queer Theory" lanserades ordet "queer" som ett akademiskt begrepp för en svensk läsekrets. Ordet betyder "konstig", "knäpp", "avvikande" och har i USA varit ett av de vanligaste skymforden mot homosexuella, främst män men i viss mån även kvinnor. I slutet av 1980-talet började unga radikala lesbiska och bögar att omfunktionera ordet genom att låta "queer" bli en positiv beteckning på den egna livsstilen och den egna rörelsen, ungefär på samma sätt som här hemma har skett med orden "bög", "flata" och många andra. "Queer" kan också användas som verb och betyder då "fördärva", "förstöra", en innebörd som tas till vara i den nya användningen av ordet "queer": Att underminera den naturaliserade heteronormativiteten, att ifrågasätta etablerade identitetskategorier som "hetero-", "homo-", "bisexualitet" osv och att motarbeta förtryck-

ande föreställningar om "kvinnligt" och "manligt", ingår i både den politiska och den akademiskt teoretiska användningen av queerbegreppet.

De unga queeraktivisterna tyckte att orden "homosexuell" och "gay" var alltför försiktigt diplomatiska i förhållande till ett tänkt heteronormativt centrum. De uppfattade dessa begrepp som en förtryckt minoritets redskap i dess strävan att vinna tolerans och acceptans för den egna existensen hos en normgivande heterosexuell majoritet. Dessa ord har fått sina innebörder inom ramen för en samhällsförståelse där "majoritet"/"minoritet" och "centrum"/"periferi" är centrala begreppspar. Enligt queeraktivisternas synsätt²⁰ riktas orden "homosexuell" och "gay" till ett heteronormativt centrum och de säger följande: "Eftersom vi är ungefär likadana som ni och eftersom vi är lika mycket värda, är det rimligt att ni accepterar oss!"

"Queer" erkänner inte heterosexualiteten som något biologiskt imperativ utan ser den som en social norm som man sätter en ära i att bryta. "Queer" ber inte om förståelse och acceptans. Tvärtom understryker ordet att det verkligen handlar om normbrott, att dessa i sig är värdefulla och att man inte eftersträvar någon anpassning. På så sätt används ordet för att detronisera den heteronormativa makten och för att placera queerrörelsen lika mycket eller lika lite i centrum som heterosexualiteten. Ordet har fått sina innebörder inom ramen för en verklighetsförståelse där uttrycket "mångkulturellt samhälle" är honnörsord och där man inte erkänner att någon av samhällets många delkulturer skulle ha något tolkningsmonopol. På amerikanskt plakatpråk lyder slagordet framför andra: "We're Here! We're Queer! Get Used To It!" Översatt till en lite försiktigare svensk prosa blir det ungefär: "Vi är som vi är och om någon har några problem med det så får dom väl sätta sig ner och fundera över varför!"

När begreppet "queer" lyfts in i den akademiska diskussionen betyder det en forskningsinriktning som tar sin utgångspunkt i att heterosexualitet inte alls är det oföränderliga, globalt giltiga, privilegierat naturgivna fenomen den har gjort anspråk på att vara. Det är

denna utgångspunkt som öppnar själva forskningsfältet. Ifrågasättandet av heteronormativiteten är också den viktigaste gemensamma nämnaren för "queer" som ett politiskt respektive ett teoretiskt begrepp.

En annan gemensam nämnare är betoningen av det estetiska. Queerkulturen har i så hög grad använt stilmedel och stildetaljer som camp, drag, piercing, citatteknik, ironier, parodier, iscensättningar, maskeradlekar, rollspel osv. att dess belackare har beskyllt den för att bara vara en i raden av ungdomskulturella storstadsstilar, snarare än en radikal politisk rörelse. Estetikens centrala roll finns kvar när "queer" lyfts in i akademien. Queerforskningen har påfallande ofta bestått av analyser av litteratur, film, teater, musik, bildkonst, mode osv. som har fokuserat ickenormativa stilar och begärsstrukturer.

I förlängningen av dessa båda karaktäristika finns ett tredje drag – för feminister synnerligen problematiskt – som kan beskrivas som en tendens att romantisera udda sexuella praktiker genom att se dem som subversiva normbrott, ofta utan att bekymra sig nämnvärt över att det många gånger handlar om extremt ojämlika relationer. Tendensen att romantisera det udda finns redan hos Foucault, men Gayle Rubins ofta anförda artikel "Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality" kan tjäna som ett färskare exempel.²¹ Artikeln handlar både om homosexualitet och diverse andra i Sverige icke-kriminaliserade handlingar och om sådant som i Sverige antingen redan är, eller förhoppningsvis snart kommer att bli, kriminellt: incest, könshandel och något som med cynisk neutralitet kallas "cross-generational sex".²² Drivkraften i artikeln är nog främst en strävan att uppvärdera S/M, men den stannar inte vid det.

Rubin påstår i förbifarten att hon inte försvarar sexuella övergrepp, men detta hindrar henne inte från att beskriva torskar, incestförrövare, pedofiler och andra som offer i förhållande till kyrkans, kvinnorörelsens och rättsväsendets normer och att plädера för deras sak. Sexuellt utnyttjade barn eller vuxna som säljer sina kroppar beskrivs däremot ingestans i denna text som offer i förhållande till

torskar, incestförrövare eller pedofiler. Den samhälleliga kontexten för detta resonemang är att USA, där queerrörelsen växte fram, är ett land där all sexualitet förutom missionärsställningen utövad i den äktenskapliga sängen och i syfte att producera barn i många delstater är ett lagbrott. Förstådd i den kontexten blir romantiseringen av det udda något mindre obegriplig – "det udda" blir då ett ganska omfattande begrepp – men knappst mer försvarbar. Överflyttat till en svensk kontext tycks mig Rubins synsätt absurt.

Romantiseringen av det udda och ett makt-perspektiv som fokuserar institutionernas förtryck av den marginelle men inte det förtryck den marginelle själv kan utöva, utgör kanske det mest omstridda inslaget i queer, både som politiskt och teoretiskt begrepp. De politiska och akademiska samarbetsprojekt som har genomförts har så vitt jag förstår byggt på att var och en har lagt in de innebörder i "queer" som i detta avseende rimmar bäst med den egna verklighetsuppfattningen. Någon konsensus finns knappast.

En fjärde likhet mellan "queer" som politisk term och som teoretisk är en grundläggande oklarhet om vad ordet egentligen betyder. Dels betecknar "queer" en radikal sexualpolitisk position som utmanar etablerade identitetskategorier i stil med hetero-, homo-, bi-, transsexuell osv. "Queer" blir då beteckningen för de människor som inte längre vill känna igen sig i de traditionella identitetskategorierna. Men samtidigt är "queer" ett kortnamn för just dessa identitetskategorier. När "queer" ingår som en del av uttrycket "Queer Studies", betecknar det vanligen inte någon speciell teoretisk inriktning utan fungerar mer som ett samlande begrepp för de forskningsobjekt som studierna omfattar där queerteori kan ingå som ett delmoment.

Inledningsvis presenterades Catherine Grants mer akademiska inringning av queerbegreppet. Men det kan också inringas på andra sätt. Suzanna Danuta Walters räknar helt enkelt upp en serie namn och kulturfenomen och låter "queer" få beteckna den associationssfär som dessa stickord kringges av. Förmodligen ligger denna oprecisa, medvetet slarviga inringning av begreppet ganska nära

det sätt som det brukar förstås i den utomakademiska verkligheten och den kan därför få sammanfatta diskussionen. Walters lista återges på engelska, eftersom en stor del av den inte behöver eller inte kan översättas till svenska på något bra sätt:

Eve Sedgwick, Judith Butler, Madonna, Teresa de Lauretis, Queer Nation, lipstick lesbians, ball culture, kiss-ins, lesbian strippers, conferences at Santa Cruz, Rutgers, Iowa, etc., "in your face activism", Camilla Paglia, go-go girls, men in skirts, Riot Grrrls, Foucault, On Our Backs, Susie Bright, drag, piercing, Ru Paul, tattoos, passing, queer zines, outing, cross-dressing, male lesbians, Annie Sprinkle, lesbians who sleep with men, butch/femme, Michelangelo, Signorile, Sue-Ellen Case, dildos, S/M, backrooms (for lesbians), Sandra Bernhard, camp, bisexuality, genderfuck²³

Det är som synes svårt att hitta en exakt avgränsning av begreppet "queer". Dess förespråkare brukar framhålla detta som en fördel. Själv tycker jag nog att det är ett problem. Jag kunde tänka mig följande avgränsning av queerbegreppet:

Begreppet "queerteori" är liksom "feministisk teori" hämtat från en utomakademisk politisk verklighet utan att därför själv utgöra en politisk ideologi. I stället är det – liksom feministisk teori – ett nytt perspektiv och ett nytt sätt att formulera frågor inom forskningen som öppnar för iakttagelser som tidigare forskning inte kunnat göra.

Forskning ur ett queerteoretiskt perspektiv undersöker såväl heterosexualitetens som homosexualitetens framträdelseformer och förändringar över tid, eller rättare sagt den har ambitionen att göra det. Men på samma sätt som feministisk forskning hittills oftast har valt att fokusera det kvinnliga trots att dess teoretiska verktyg lika väl kan användas för studiet av det manliga, har intresset inom queerforskningen hittills varit störst för den samkönade erotiken. Argumenten för detta val av forskningsobjekt är lika lätta att hitta som argumenten för att fokusera det kvinnliga: Homosexualiteten/kvinnorna har visserligen varit föremål för en våldans massa undrande, forskande och skrivande genom åren.

Men denna forskarmöda har tidigare gällt kvinnorna/homosexuella som problem, som en slags besynnerlig avvikargrupp vars avvikelse utgör det mysterium som forskarna har ålagt sig att förklara. Forskning om kvinnornas/homosexuellas liv och livsvillkor, om deras verklighetsbilder och drömmar, om deras självuppfattning och föreställningar om människorna omkring dem, som är gjord från en forskningsposition som inte à priori privilegierar en sexistisk och heterosexistisk maktordning, har däremot varit sparsam och när den har förekommit har den som regel motarbetats av mainstreamforskningen. Feministisk forskning och queerteoretisk forskning arbetar nu för att fylla de kunskapsluckor som därigenom har uppkommit. Man ställer frågorna på andra sätt och i stället för att bara passivt vidareföra den rådande maktordningens myter, kategoriseringar, tankeformer och värderingar ingår det i själva forskningsuppgiften att analysera dem.

Queerteoretisk forskning funderar över hur och varför heterosexualiteten har privilegierats på homosexualitetens bekostnad, över relationerna mellan de två och över de skiftande sociala, kulturella, politiska osv villkor som har funnits för människors val av samlevnadsformer. Den funderar över vetenskapens, religionens, konstens, massmedias och politikens förståelser av sexualitetens skiftande framträdelseformer. Den sätter kön-sexualitet-makt i fokus för intresset.

Men alla skulle säkert inte acceptera en sådan avgränsning. Det ska också konstateras att denna begreppsringning så vitt jag kan se inte skiljer sig nämnvärt från den som Lena Lennerhed och Åsa Bergenheim gör av begreppet "sexualitetshistorisk" forskning i sin inledning till *Seklernas sex*, annat än att det där handlar om just historisk forskning. I övrigt utgörs skillnaden mellan min inringning av queerbegreppet och deras beskrivning av den sexualitetshistoriska forskningen mest av en förskjutning av var i materialet man väljer att lägga fokus.

"Queer" som en akademisk term lär ha myntats av Teresa de Lauretis i samband med en konferens 1990, men hon sågs numera vara kritisk till det.²⁴ Det är lätt att hitta åtskilli-

ga argument både för och emot användningen av detta ord. Här följer några av dem. Genomgången bygger inte på den inringning av begreppet jag tidigare har skisserat, utan på den motsägelsefulla användning som jag tror att queerbegreppet i praktiken har. Några argument för att använda "queer" kunde i så fall vara:

1) Ordet har redan hunnit bli relativt väletablerat bland aktörerna inom forskningsfältet. 2) Det är praktiskt. Ordet "queerstudier" innefattar när det används analogt med ordet "kvinnostudier" kategorier som annars måste radas upp på ett otympligt sätt – manlig homosexualitet, lesbiskhet, bisexualitet, transvestism och var man nu väljer att sluta. Diskussionen om vad som ska inkluderas och inte inkluderas inom LGBT-studierna har ofta varit hetsig. (Detta är samtidigt ett motargument: I den stund queer bara är ett samlingsbegrepp för olika identitetskategorier, så är det inte längre subversivt queer i den teoretiska meningen.) 3) Ordet ber inte om ursäkt. Det bara utgår från att ett perspektiv hämtat från marginaliserade grupper kommer att leda till viktig kunskap. 4) Det är klatschigt och massmedialt. Åtminstone är det så på engelska. 5) I en akademisk miljö där man redan accepterat språkliga konstigheter som exempelvis "gender" och "genus" kan det väl inte vara helt omöjligt att acceptera ordet "queer"?

Men man kan också vända på resonemålet. Några argument mot att använda ordet "queer" kunde vara: 1) Det är ett språkligt otyg att direktimportera utländska ord. Ordet är mångtydigt på engelska men konstigt på svenska. Kanske är det en dålig universitetspolitisk strategi att använda ett så underligt ord? Har ordet ens kvar någon av sina spännande konnotationer när det används på svenska eller framstår det bara som en besynnerlig sammansättning av bokstäver? 2) Orden "queerteori" och "queerforskning" pekar ut homosexuella som teorins och forskningens fokus, men de betecknar inte desto mindre verksamheter som också utforskar heterosexuella. Kanske borde man av denna anledning använda ett annat ord? "Kritisk sexualitetsteori"? "Sexualitetshistorisk forskning"? "Sexualitetsforskning"? "Homosexuali-

tetsforskning" om det är just det man avser att studera? 3) Begreppet kan vara för snävt och inkludera för lite och bidra till att kvinnor osynliggörs. Många feminister menar att "queer" håller på att genomgå samma betydelseförskjutning som orden "homosexuell" och "gay" tidigare har gjort.² Dessa ord har genom ett flitigt sexistiskt missbruk helt enkelt kommit att betyda "man som har sex med män". För att visa att också kvinnor avses har det därför blivit vanligt att haka på ordet " lesbisk", eller att använda uttryck som "homosexuella kvinnor och män". 4) Begreppet kan också vara för vitt och inkludera för mycket. Vad händer när utövare av marginaliserade och kriminaliserade sexuella praktiker som innebär utnyttjande, förtryck, kommers och övergrepp försöker legitimera sina brottsliga eller åtminstone mänskligt sett synnerligen tvivelaktiga praktiker genom att profitera på ordets nya möjligheter? Kanske har ord som "inter-" eller "cross-generational sex" – kan de förstås på annat sätt än som eufemismer avsedda att legitimera övergrepp mot barn? – redan använts så ofta i queersammanhang att de ingår i associationsfären omkring ordet? 5) Ordet är från början ett skymford. För många äldre människor, som själva har skymfats som "queer" är det svårt att använda samma ord på ett positivt sätt. Detta gäller i och för sig kanske bara i USA och inte i Sverige. Ordet har inte några givna negativt värdeladdade innebörder när det används i en svensk språkmiljö – men kanske heller inga positiva?

Det tycks mig vara lättare att hitta nackdelar med ordet "queer" än att hitta fördelar. Jag frågade forskare och kursanordnare i USA om deras uppfattning om vilka som tycker vad om begreppet "queer". Frågan var öppet ställd och innehöll inga begreppsdefinitioner. De svar jag fick tyder på att inställningen till "queer" varierar med ålder och kvinnopolitiskt engagemang: Ordet är mycket populärt bland yngre akademiker och aktivister medan lite äldre människor som regel är mer skeptiska. Erfarna feminister är särskilt tveksamma.⁴⁶

Några övergripande problem kan kanske sammanfattas så här: Queerteorins högteoretiska poststrukturalistiska retorik har gett akademisk polityr åt LGBT-studierna och är för-

modligen en viktig delförklaring till deras framgångar vid amerikanska universitet. Men det finns en motsägelse i denna institutionalisering. Hur ska queerbegreppet kunna behålla den subversiva potential det gör anspråk på att ha om det används för forskning om identitetskategorier som det dels säger sig vilja dekonstruera och dels själv utgör ett kortnamn för? Men det är kanske inte bara teorin som har något att förlora på en alltför hård sammankoppling mellan teoribildning och forskningsobjekt. Queerteorin är inskriven i poststrukturalistisk teori och postmodernistisk estetik – men man måste väl kunna närma sig ett forskningsområde också med hjälp av andra teorier och andra metoder? Ytterligare ett problem hänger samman med den teoribildning, som queerteorin är inskriven i. Det har redan riktats en del kritik mot queerteoretisk forskning för att den skulle vara ohistorisk, relativistisk, laborera med ett diffust maktbegrepp mm, dvs kritik som numera ofta brukar riktas mot poststrukturalismen.

"Queer" har länge beskyllts för att vara ett "vitt" begrepp, både när det gäller teorin och politiken. De stilar och kulturyttringar som queerrörelsen parodierar, ironiserar över eller campar upp är som regel hämtade från en vit medelklasskultur. Queerrörelsen kan knappast tänkas utan denna kultur och den kan knappast heller tänkas utanför den moderna storstadens scen. Den kan kanske sägas leva i ett symbiotiskt förhållande till just den kultur den säger sig vilja underminera, vilket gör att människor som redan är marginaliserade i förhållande till denna kultur på grund av klass, ras, etnicitet eller var någonstans de bor hamnar utanför. Många menar att samma sak gäller kategorin kön.

Queerkurser i USA ...

En av mina forskningsuppgifter när jag arbetade vid UC Berkeley var att ta reda på så mycket som möjligt om universitetskurser inom det fält som kretsar kring kön och sexualitet. Jag följde kurser, talade med lärare och kursanordnare och höll utkik på utgivningen av böcker och tidskrifter inom forskningsområdet. Jag blev överväldigad av den vitalitet

och mångfald som forskningen inom detta fält uppvisar idag och den snabbhet med vilken den har utvecklats.

Vid de flesta universitet och college i USA finns som bekant sedan ganska många år grundutbildningar och på åtskilliga ställen också forskarutbildningsprogram i feministiska studier. För närvarande håller även ett rikt kursutbud och olika utbildningsprogram på att växa fram i queerstudier. Vid Berkeley kan man exempelvis ta en så kallad minor i queerstudier. Vid UC Los Angeles har man under en följd av år gett den här typen av kurser inom ramen för "Women's Studies", men är i skrivande stund i färd med att bygga upp ett eget "minor"-program. Sedan 1990 finns det vid City College of San Francisco till och med en egen institution för Gay, Lesbian and Bisexual Studies.²⁷

För att exemplifiera hur queerbegreppet används av en av aktörerna på fältet, presenteras här ett samtal jag hade med Jonathan Katz, lärare och chef för verksamheten vid institutionen för Gay, Lesbian and Bisexual Studies på City College i San Francisco. Intervjun ger också en institutionell kontext till området. Därefter ges några reflektioner kring de skilda organisatoriska förutsättningarna för queerstudier i de amerikanska respektive svenska utbildningssystemen och artikeln avslutas med några funderingar kring hur man kan tänka sig framtiden för denna forskningsinriktning i Sverige.

"Department of Gay, Lesbian and Bisexual Studies" är hittills den enda institutionen av sitt slag i USA.²⁸ Det finns queerstudier också på andra håll och antalet studieprogram ökar snabbt, men andra college och universitet har valt andra sätt att organisera dem. 1971 gavs den första kursen i homostudier vid City College i San Francisco, alltså bara några år efter Stonewallupproret, som i USA brukar anges som startsignalen för den moderna gayrörelse ur vilken queerstudierna sedan kom att utvecklas.²⁹ Kursen gällde den gången endast manlig homosexuell litteratur. Men nästa gång kursen gavs inkluderades även lesbisk litteratur, skyndar sig Jonathan Katz att tillägga.

1990 fick verksamheten status av egen institution och Katz anställdes på heltid som lärare och ledare för institutionen året därpå.

Han är hittills den ende heltidsanställda, men han hoppas på att personalen ska kunna ökas med ännu en heltidsanställning inom några år. På institutionen arbetar också en deltidsanställd administratör och dessutom lärare som köps in från andra institutioner för olika kurser.

När institutionen startades var det många som menade att den bästa strategin i stället skulle ha varit att starta ett queerprogram, där lärarresurserna skulle plockas samman från andra institutioner. Detta är en vanlig organisationsform på amerikanska universitet. Så har man valt att organisera många nya tvärvetenskapliga forskningsområden, inte minst kvinnostudier och etniska studier av olika slag, och så har queerstudierna organiserats på andra universitet och college, bland annat vid UC Berkeley. Institutionen för Gay, Lesbian and Bisexual Studies har ännu inte fått några efterföljare vid andra universitet eller college. Jonathan Katz tror att det har att göra med att arbetsklimatet är trögare på andra ställen än vad det är i San Francisco, en stad som ju på så många sätt är mycket speciell. Här är andelen lesbiska och bögar bland stadens invånare större än i kanske någon annan stad i världen. Människor flyttar hit för att få möjlighet att arbeta, studera, forska och leva i en kreativ och homovänlig miljö.

Själv är Jonathan Katz en energisk förespråkare för att queerstudierna ska hållas i regi av en egen institution. Fördelarna är, menar han, att verksamheten på så sätt blir ekonomiskt självständigt och exempelvis kan söka egna sponsorer, att den får högre status inom både det egna college och i förhållande till det övriga utbildningssystemet, att den kan utveckla en egen handlingsplattform och ha en större handlingsfrihet, att den får möjlighet att föra sin egen talan i förhandlingar med andra institutioner och med styrelsen för City College. Kort sagt för att kunna sköta sig själv och slippa vara beroende av att andra ska tillvarata dess intressen. Andra argument handlar om den kreativa miljön. En institution ger både lärare och studenter möjligheter att koncentrera sig på queerstudierna och att få arbeta tillsammans med människor inom samma kompetensområde. En institution gör det

möjligt för lärarna att undervisa i queerstudier på bättre villkor än nu, då de först måste klara av den ordinarie undervisningsbörda de redan har på sina respektive institutioner.³⁰

De argument han anför är som synes av praktisk och inte av teoretisk art. Katz använder i den här intervjun "queer" som en synonym till "LGBT" och inte som namnet på en särskild teoribildning, en användning som är mycket vanlig.

Han är irriterad och kritisk inför vad han kallar för en nostalgi inför utanförskap, dvs den skepsis inför institutionalisering av queerstudierna som han har mött från olika håll inom homorörelsen och bland kolleger. Det har varnats för gettoisering, för att andra institutioner kommer att strunta i queerfrågorna om de får sin hemvist vid egna institutioner, för att företrädare för andra delar av den akademiska utbildningen kanske inte kommer att respektera queerstudierna fullt ut, för att man riskerar att tappa kontakten med gayrörelsen utanför universitetet osv.³¹ Katz menar att en institution rimligtvis aldrig kan skada queerstudierna, men däremot förhoppningsvis starkt bidra till att utveckla dem.³²

Katz vill samla så mycket som möjligt av queerstudierna under den egna institutionens hatt. Men samtidigt understryker han att det hela tiden pågår ett samarbete med andra institutioner om att erbjuda studenterna möjligheten att läsa och tillgodoräkna sig kurser från olika håll i sin examen, vilket tycks vara vanligt att man gör i USA. Studenterna får på så sätt ett större urval av kurser att välja mellan. Alldeles gnisselfritt har samarbetet med övriga institutioner inte alltid varit, berättar Katz. Det har till exempel varit en del strider om rätten till vissa populära kurser och hur poängen för dem skall fördelas.

City College i San Francisco är ett "community college". Institutionen får pengar i relation till antalet aktiva studenter. Så länge studenterna söker sig hit – och det tycks de göra – och så länge studenterna tar sina examina rinner det alltså in pengar till institutionen.

Skälen till att de söker sig hit kan variera, menar Katz. Många studerar för att samla poäng till sin grundutbildning, andra vill kanske vidareutbilda sig på grund av sitt yrke, medan

åter andra läser för sin personliga utvecklings skull. Eller så studerar man här för att sedan kunna söka sig vidare till något universitet där man har möjlighet att genomgå en forskarutbildning.

Relationerna med styrelsen för City College är enligt Jonathan Katz mycket goda. Institutionen behöver inte vara rädd för att utsätts för några homofoba strategier från ledningens sida. Representationen av homosexuella män och kvinnor i styrelsen för City College är god. Dess sammansättning präglas av att San Francisco är en stad där lesbiska och bögarna är så många att det märks ordentligt i stadens politiska liv.

I förhållande till andra college av det här slaget, alltså fränsett de forskningsintensiva universitet där man ger forskarutbildning, är lärarna vid City College mer välutbildade och mer meriterade än sina kolleger. De har doktorerat i högre grad än vad som är vanligt vid andra college, de har producerat mer och de är mer forskningsaktiva. I särskilt hög grad gäller detta Institutionen för Gay, Lesbian and Bisexual Studies. Institutionen har dessutom en stark massmediaprofil, vilket inte är vanligt bland collegeinstitutioner berättar Katz belåtet. Massmedias strålkastarljus riktas vanligen mot de forskningsintensiva universiteten. Han beskriver institutionen som en av de mest framgångsrika institutionerna vid City College. Allt detta måste ses mot bakgrund av San Franciscos homomiljö. Många kompetenta akademiker söker sig hit just på grund av den och det blir på så sätt en positiv cirkel.

Både lärare och administratörer är öppet lesbiska och homosexuella. Studenterna är betydligt äldre än vad collegestudenter brukar vara. Medelåldern är ca 30 år. Detta innebär att studenterna ofta har höga examina bakom sig redan när de påbörjar sina studier här. Kurserna går som regel på kvällstid och många studenter arbetar på dagarna.

Ca 20-30 procent av studenterna på samtliga linjer på City College som helhet är öppet lesbiska och bögarna – på institutionen är deras andel givetvis mycket högre. Men den är inte 100 procent, understryker Katz. Han tycker sig märka en trend av att fler studenter som inte identifierar sig med någon av kategorier-

na i institutionens namn söker sig hit. Att det på City College är obligatoriskt för alla studenter att läsa minst en kurs i minoritetsfrågor av något slag och att queerkurserna kan räknas som sådana, innebär givetvis att denna trend förstärks.

Forskning och undervisning utifrån ett queerperspektiv är inte bara en fråga för lesbiska och bögarna, understryker Katz. Det berör alla. Här tas frågor om sexualitet och identitet upp, frågor som är sorgligt underteoretiserade inom mainstreamforskningen. Här ges kunskaper om vårt samhälle och dess historia som den övriga akademien bör ta till sig för att få en sannare bild av verkligheten.

Könsfördelningen bland institutionens studenter är jämn, säger Katz, men erkänner att det tyvärr fortfarande huvudsakligen är en vit institution. Färgade studenter och studenter från olika etniska minoriteter är starkt underrepresenterade. Extra pinsamt är detta eftersom City College arbetar med att få en jämnare etnisk och rasmässig fördelning bland studenterna och som helhet sägs ha lyckats relativt bra. Men det har alltså inte "Department of Gay, Lesbian and Bisexual Studies". Trots att den på andra områden tillhör de ledande vid detta college, är den vad gäller detta den sämsta.

För närvarande ges ett 20-tal olika kurser vid institutionen och därutöver ett antal kurser med queerrelevans vid andra institutioner och som studenterna kan plocka in i sin utbildning och tillgodoräkna sig i sina examina. Visionen är att fördubbla antalet kurser inom de närmast åren.

Kursutbudet har hittills dominerats av kurser i humaniora och man återfinner kurser inom flera av de traditionella humanistiska ämnena. Men institutionen har också varit trend-sättande genom ett par av sina representationskurser – exempelvis den om queer TV som startade i höstas och en annan om queer musik. Populärkulturen har över huvud taget varit ett prioriterat område på institutionen. Nu försöker man utveckla fler kurser utanför det humanistiska området, också inom det naturvetenskapliga. Dessa senare kommer att ha ett vetenskapskritiskt och vetenskapsteoretiskt innehåll.

Frågor om representation utifrån queerperspektivet har hittills varit det viktiga, inte frågan om ursprung. Man har byggt upp kurserna kring Hur? – inte kring Varför? Taktiskt har detta varit ett sätt att komma ifrån den segslitna diskussionen om konstruktivism kontra essentialism, menar Katz. Ett annat skäl måste vara historiskt, funderar jag. Eftersom så mycket av äldre forskning har sökt efter homosexualitetens orsaker i syfte att legitimerade heterosexualiteten och att söka förebygga och/eller behandla homosexualiteten, tycks det mig rimligt att grundfrågan blir en annan när lesbiska och bögar själva tar initiativet till forskning och undervisning.

På min avslutande fråga om vad som är den teoretiska kärnan i den undervisning som bedrivs vid institutionen svarar Jonathan Katz snabbt att det handlar om att "redress history". Ordet "redress" betyder enligt mitt lexikon både "återställa" och "gottgöra". Det skulle alltså betyda att han tänker sig att verksamhetens syfte dels är att rätta till den bristfälliga bild av historien, som den dominerande kulturen hittills har gett, och dels att verksamheten har en mer personlig betydelse för de människor som berörs av den. En tredje associationskedja, som genast dyker upp, sammanhänger förstås med ordet "dress" vars grundbetydelser är "klädedräkt" och "att klä sig", "klä om sig", men som också kan användas i en lång rad uttryck som spinner vidare på ordets möjligheter och som bland annat har med stil, förklädnader och maskerader att göra. När han säger att den teoretiska kärnan i queerkurserna kretsar kring att "redress history", understryker han alltså än en gång att representationsstudier har en central plats i ämnet. Kanske kunde han ha använt ordet "queer" för att uttrycka samma sak, funderar jag. Men det gjorde han alltså inte.

...och i Sverige?

Jonathan Katz kom under intervjun gång på gång in på det faktum att miljön för queerstudier är utomordentligt gynnsam just i San Francisco. Det är lätt att förstå vad han menar med det. Han berättade till exempel att ett av campusen vid City College är gay & lesbian i

enlighet med deras policy att låta de olika campusen koncentreras kring olika minoritetsgrupper. Det finns knappast någon motsvarighet till detta någon annanstans i världen, sa han stolt.

Han har förmodligen rätt. Men även om miljön på andra universitet i andra delar av USA och i världen – till exempel i Sverige – inte riktigt kan jämföras med San Franciscos, kvarstår det faktum att allt fler forskare, studenter, tidskrifter, bokförlag, konferensarrangörer och universitetsinstitutioner har börjat identifiera queerteori som en intressant teoribildning och homostudier som ett viktigt forskningsområde.

Enligt en sammanställning om queerkurser vid amerikanska universitet och colleges som gjordes vid UCLA hösten 1996 framgår att det då fanns 8 utbildningsprogram i queerstudier, medan ytterligare ett 60-tal universitet och colleges var i full färd med att utveckla sådana, därav många av de mest namnkunniga.³³ Frågan tycks inte längre vara om denna inriktning ska ges någon plats inom akademien eller inte utan hur det ska ske.

Amerikanska universitet tycks – åtminstone för en utanförstående betraktare – vara blixtnabba på att ta upp nya trender i sina kursutbud.³⁴ Ekonomiska styrmedel gör att studenternas önskemål har större genomslagskraft där än här. Blir studenternas intresse för en viss typ av kurser tillräckligt stort ser universitetet till att ge dem – studenterna betalar ju för sig. Svenska universitetsinstitutioners feodala organisation tycks däremot ha en stor förmåga att motsätta sig oönskade nyheter.

Den tröghet med vilken många svenska universitetsinstitutioner har förhållit sig till kvinnoforskning kan tjäna som exempel. Det oinformerade ointressets strategi, som har kännetecknat många institutioners strategi i förhållande till kvinnoforskningens resultat, har ju hittills visat sig vara mer framgångsrik än man kanske kunnat ana. Det akademiska livets egen självförståelse utgår visserligen från att det är kunskap som styr både undervisning och all annan akademisk verksamhet. Är kunskapen bara tillräckligt sann och tillräckligt välformulerad så kommer den tid nog att assimileras i de olika ämnestraditio-

nerna. Den akademiska praktiken ser ofta anorlunda ut. Det oinformerade ointressets strategi handlar om att avlegitimera det som utmanar den rådande ordningen genom att ignorera det, inte genom att diskutera det.

Kvinnoforskningen och den feministiska teoriutvecklingen hade knappast kommit så långt som den har kommit idag om inte olika former av särorganisering vad gäller akademiska grundkurser, doktorandkurser, tjänster, Centra/Fora osv hade kompletterat verksamheten vid de traditionella ämnesinstitutionerna. Sett ur studenternas och doktorandernas perspektiv har det ofta handlat om att först läsa obligatoriska kurser där kvinnoforskningens resultat inte har funnits representerade i den utsträckning de rimligen borde ha funnits representerade för att därefter på särskilda kvinnokurser komplettera sina kunskaper. Enskilda forskare har ofta fått söka sig utanför den egna institutionen och till tvärvetenskapliga kvinnovetenskapliga sammanhang för att få en kvalificerad diskussion om sitt arbete.

I en mening kan detta givetvis sägas gälla all forskning. I den flod av information som väljer fram ur tryckpressar och datanätverk världen över kan alla givetvis inte hålla sig informerade om allt som gäller det egna ämnet, även om man försöker att definiera det så snävt som möjligt. För att samtala med kollegor som är kompetenta inom det egna specialområdet måste man därför söka sig till andra sammanhang. Men kvinnoforskningen och den könsteoretiska diskussionen har dessutom ofta mötts av ett irrationellt motstånd, som jag här har kallat för det oinformerade ointressets strategi, och som har gjort olika former av särorganisering extra nödvändig. Det finns, som jag ser det, anledning att befara att homosexualitetsforskningen och den queerteoretiska diskussionen kommer att möta samma typ av motstånd.

Om man vill att dessa forskningsresultat och denna teoridiskussion ska assimileras i den ordinarie akademiska verksamheten kan man nog inte bara vänta på att kunskaperna ska sippra in i det allmänna akademiska medvetandet. Det krävs nog mer än så. Det är kanske dags att starta speciella kurser, seminarier osv. omkring homosexualitetsforskning och

omkring den queerteoretiska diskussionen – om den nu ska benämnas så – på olika nivåer inom den akademiska utbildningen. På så sätt skulle studenter och doktorander kunna få en mer sammanhållen bild av forskning och teoriutveckling på området, de skulle få en kvalificerad och intresserad miljö att arbeta i och de skulle få ett bättre utgångsläge i sin strävan att förändra kursinnehållet också på de traditionella ämnesinstitutionerna.

Hur det hela ska organiseras kan givetvis diskuteras, men det borde ligga nära tillhands att det sker i nära samarbete med etablerad kvinnovetenskaplig och könsteoretisk verksamhet. Det kommer säkert att varnas för gettoisering och mera sådant. Men det är kanske mer utvecklande för den enskilda studenten, doktoranden och forskaren att bedriva sina studier om gettet består av fler personer än bara man själv.

NOTER

* Arne Nilsson, Margareta Lindholm, Pia Laskar, Catharina Landström och Ulla Holm har läst och gett värdefulla synpunkter på denna text. Tack!

¹ Jonathan Ned Katz har i sin bok *The Invention of Heterosexuality*, 1996, undersökt heterosexualiteten som en historiskt föränderlig social konstruktion. Men han var förstas inte först med att avkläda heterosexualiteten dess förmenta naturgivenhet. Feministisk teori har öppnat för en sådan relativisering. En bra översikt över den engelspråkiga delen av denna tradition ges i antologin *Feminism and Sexuality. A Reader*, red. Stevi Jackson and Sue Scott, Columbia University Press, New York 1996, som anmäls i nästa nummer av denna tidskrift.

² Marianne Liljeström har påpekat detta förhållande i flera artiklar, bl.a. "Institutionaliserad heterosexualitet och undersökning av könssystem", *KvT*.nr 4 1990 och "Nordisk kvinnohistoria och den feministiska teorins nedmonterings- och uppbyggnadsprojekt" i *Kvinnovetenskapens vardan och varthän*, red. Eva Borgström & Anna Nordenstam, 1996.

³ Så länge samkönade par inte har rätt till gemensam adoption och så länge lesbiska par inte har samma rätt till insemination och övrig reproduktiv teknologi som barnlösa heterosexuella par, har staten inte erkänt den samkönade familjen fullt ut. Kyrkan håller i stor utsträckning fast vid sin aggressivt antihomosexuella politik genom att vägra erbjuda samkönade par sin vigselceremoni. (Glädjande nog finns det förstas också frisinnade krafter som arbetar för att öppna kyrkan för alla...)

⁴ Reproduktionsteknologin innebär ju att de flesta tra-

- ditionella föreställningar om den mänskliga reproduktionen utmanas, inklusive den att det behövs könsceller från en man och en kvinna för att ett foster ska börja utvecklas. Kloning är en sådan teknik. Men detta medicinska experimenterande med livets ursprung och intimaste byggstenar är en helt annan typ av forskning än den som diskuteras här.
- ⁵ För enkelhetens skull använder jag begreppet "homosexualitet" både om kvinnor och män.
- ⁶ Därmed givetvis inte sagt att det ena nödvändigtvis utsluter det andra.
- ⁷ Catherine Grant, "Queer theorhea (and what it might mean for feminists)" i *Feminism and Sexuality*, 1996. Översättningen är gjord här. Artikeln trycktes ursprungligen i *Trouble and Strife* 29/30 1994.
- ⁸ Adrienne Richs text översattes till svenska av Pia Laskar och gavs ut 1986 under titeln *Obligatorisk heterosexualitet och lesbisk existens*. Michel Foucault, *Sexualitetens historia. Viljan att veta* hade utkommit redan 1980 i Britta Gröndals översättning.
- ⁹ Adrienne Richs text fick omedelbart en utomordentligt stor betydelse för den utomakademiska lesbiska feminismen. Det tog längre tid innan den fick någon betydelse inom akademien.
- ¹⁰ Uppsalaredaktionen har meddelat mig att intresset för detta temanummer glädjande nog tycks ha växt med tiden och att *KoT's* temanummer om lesbiskhet sedan länge är slutsålt.
- ¹¹ Tillsammans med Arne Nilsson, Margareta Lindholm och Lennart Andersson.
- ¹² För en introduktion till queerteorin, se *lambda nordica* 3-4 1996. En översikt över forskning om homosexualitet och lesbiskhet i Sverige har gjorts av Jens Rydström, "Breaking the ice – lesbian and gay studies in Sweden" som kommer att publiceras i *Eurobook. Report on Gay and Lesbian Studies in Europe*. Flera konferenser under hösten 1997 har uppmärksammat forskning om homosexualitet och lesbiskhet och/eller queerteori: "Makt, sexualitet och gränsöverskridanden" i Stockholm 12-14 september, "Kjønn i endring. Sexing the self – Sexuality, gender, ambiguity" i Oslo 13-14 oktober och "Homosexuell idag" i Stockholm 23-24 oktober. Annamarie Jagose ger en introduktion till denna tradition i ett internationellt perspektiv i *Queer Theory. An Introduction*, New York University Press, New York 1996.
- ¹³ Initiativtagare är Don Kulick och Jens Rydström.
- ¹⁴ På mindre forskningsintensiva och mer traditionella lärosäten är förhållandena säkert helt annorlunda....
- ¹⁵ I fortsättningen används "LGBT Studies" för "Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender Studies".
- ¹⁶ Exempelvis *Between Men-Between Women*, Columbia University Press, *Series Q*, Duke University Press, *Gay and Lesbian Studies*, Garland Press, *The Cutting Edge*, New York University Press.
- ¹⁷ Vistelsen möjliggjordes genom ett postdoktoralt forskarstipendium från HSFR.
- ¹⁸ Annamarie Jagose listar några av dem i *Queer Theory. An Introduction*, s. 2.
- ¹⁹ Jag utgår här bl.a. från en utförlig redogörelse för forskning, undervisning, konferenser, arkiv, organisationer mm inom fältet i "Proposal for an undergraduate minor in lesbian, gay and bisexual studies program" gjord vid UCLA november 1996.
- ²⁰ Gayaktivisterna håller nog inte med om denna beskrivning. Enligt dem handlade gayrörelsen om att ifrågasätta förtryckande normer och att bejaka nya livsstilar.
- ²¹ Det är denna artikel som inleder Henry Abelove, Michèle Aina Barale och David Halperins inflytelserika antologi *The Lesbian and Gay Studies Reader*, Routledge, New York, London, 1993. Artikeln trycktes ursprungligen i Carole S. Vance, red. *Pleasure and Danger: Exploring Female Sexuality*, 1984. Den hör hemma i den diskussion som brukar kallas "the feminist sex wars", men lyfts ofta in i den queerteoretiska diskussionen.
- ²² Ett annat i sammanhanget ofta förekommande ord för samma sak är "inter-generational sex".
- ²³ Suzanna Danuta Walters, "From Here to Queer: Radical Feminism, Postmodernism, and the Lesbian Menace. (Or, Why Can't a Woman Be More Like a Fag?)", *Signs: Journal of Women and Society* 1996, vol. 21, no 41, s. 830-31. Walters understryker att hennes stickordslista är anpassad för en lesbisk publik. En "manlig" variant skulle delvis se ganska annorlunda ut.
- ²⁴ Annamarie Jagose s. 127. När konferenspapperen publicerades i ett specialnummer av *differences* 1991 med titeln *Queer Theory: Lesbian and Gay Sexualities*, var detta en av de första gångerna begreppet användes i skrift på detta nya sätt. Enligt Jagose övergav de Lauretis ordet efter bara några år eftersom hon tyckte att det redan hade hunnit tas över av just de maktinstitutioner det var tänkt att ifrågasätta.
- ²⁵ I en intervju jag gjorde med henne 9/5 1997 berättade Lillian Faderman, en av de internationellt främsta forskarna om kvinnokärlekens historia, att "queer" redan är i full färd med att tas över av männen. Som medlem i kommittén för skriftserien *Between Men/Between Women* på Columbia University Press får hon läsa manus efter manus där "queer" uteslutande syftar på män.
- ²⁶ Se också Pia Laskars artikel "Queer teori och feminismen" i *lamda nordica* 3-4 1996, Sheila Jeffreys "The queer disappearance of lesbians. Sexuality in the academy" i *Women's Studies International Forum* nr 5 1994 och Suzanna Danuta Walters 1996. Lillian Faderman och Margaret Chruikshank, båda erfarna akademiker och pionjärer inom lesbisk feministisk forskning, var mycket skeptiska inför tanken att lesbisk forskning helt skulle kunna inordnas inom queerforskningen, som båda uppfattade som mansdominerad: "Det tog lång tid innan lesbiska blev synliga inom kvinnoforskningen, ska vi nu bli osynliga inom queer?" undrade Lillian Faderman under vårt samtal. (Fritt återgivet.)
- ²⁷ I en "Proposal for an undergraduate minor in lesbian, gay and bisexual studies" gjord vid UCLA hösten 1996 uppges att 8 universitet i USA erbjuder Lesbian & Gay Studies som s.k. concentration, minor eller major. Vid ytterligare ett 50-tal universitet och colleges är utbildningsprogram inom detta område under utveckling.

- ²⁸ Ordet "queer" finns inte med i namnet, vilket förmodligen sammanhänger med att institutionen ju faktiskt är äldre än den moderna användningen av ordet "queer". Katz använder dock hela tiden "queer" när han talar om institutionens verksamhet.
- ²⁹ Stonewallupproret utbröt i juni 1969 då gästerna på gaybaren Stonewall Inn i New York inte längre fann sig i polisens sedvanliga trakasserier, utan gjorde våldsamt motstånd. Aktionerna spred sig blixtnabbt. Fler och fler anslöt sig till upprorsmakarna och det hela resulterade i flera dagars våldsamma gatustrider.
- ³⁰ En av lärarna berättade vid ett samtal att hon inte fick någon nedsättning alls i sin ordinarie tjänst för de kurser hon ger på institutionen för Gay, Lesbian and Bisexual Studies, vilket gör att hon tvingas arbeta dubbelt om hon ändå vill undervisa där.
- ³¹ Har man som jag varit med om att starta landets första universitetsinstitution för kvinnostudier, känns varje argument igen.
- ³² Han använder här orden "hurt" och "help", en alliteration alltså. Detta är ett vanligt grepp i den politiska retoriken och jag tolkar hans uttrycksätt som ett tecken på att saken har diskuterats en hel del.
- ³³ Vad gäller uppgiften om queerprogram som är under utveckling hänvisar man till en rapport från 1994, *University of Wisconsin at Milwaukee Task Force on Lesbian, Gay and Bisexual Issues*. Det finns anledning att utgå från att betydligt fler program har hunnit utvecklas sedan dess och att ytterligare några program utöver de som UCLA uppger numera är under utveckling.
- ³⁴ Sharon Marcus, lärare och ledare för UC Berkeley's LGBT Studies Minor Program höll inte med mig om denna beskrivning. Hon menade att den nuvarande utvecklingen är resultatet av ett intensivt och långvarigt universitetspolitiskt arbete.

LITTERATUR

- Bergenheim, Åsa och Lennerhed, Lena, inledningen till *Seklernas sex. Bidrag till sexualitetens historia*, Carlssons 1997
- differences. a journal of feminist cultural studies*, Tema: "Queer Theory: Lesbian and Gay Sexualities", nr 2 1991
- Feminism and Sexuality. A Reader*, red. Stevi Jackson och Sue Scott, Columbia University Press, New York 1996
- Foucault, Michel, *Sexualitetens historia*, (1978-84) övers. Britta Gröndal, Gidlunds 1980-87
- Grant, Catherine, "Queer theorrrhea (and what it might mean for feminists)" i *Feminism and Sexuality. A Reader*, Columbia University Press, New York 1996
- Katz, Jonathan Ned, *The Invention of Heterosexuality*, Dutton, New York 1995

The Lesbian and Gay Studies Reader, red. Henry Abelove, Michèle Aina Barale och David Halperin, Routledge, New York & London 1993

Jagose, Annamarie, *Queer Theory. An Introduction*, New York University Press, New York 1996

Jeffreys, Sheila, "The queer disappearance of lesbians. Sexuality in the academy", i *Women's Studies International Forum*, nr 5 1994

Kvinnovetenskaplig Tidskrift, Tema: "Lesbiskhet", nr 4 1985

lambda nordica, Tema: "Queer Theory", nr 3-4 1996

Laskar, Pia, "Queer teori och feminismen: Beröringspunkter och spänningar", i *lambda nordica*, nr 3-4 1996

Liljeström, Marianne, "Institutionaliserad heterossexualitet och undersökning av könssystem", *KvT*, nr 4 1990

– "Nordisk kvinnohistoria och den feministiska teorins nedmonterings- och uppbyggnadsprojekt", *Kvinnovetenskapens vardan och varthän*, red. Eva Borgström & Anna Nordenstam, Forskningsprogrammet Kvinnligt-Manligt skriftserie, 1996.

"Proposal for an undergraduate minor in lesbian, gay and bisexual studies program" gjord vid UCLA november 1996

Rich, Adrienne, *Obligatorisk heterossexualitet och lesbisk existens*, övers. Pia Laskar, Matrixx 1986

Rydström, Jens, "Breaking the ice – lesbian and gay studies in Sweden", *Eurobook. Report on Gay and Lesbian Studies in Europe*, kommande

Walters, Suzanna Danuta, "From Here to Queer: Radical Feminism, Postmodernism, and the Lesbian Menace. (Or, Why Can't a Woman Be More Like a Fag?)", *Signs: Journal of Women and Society* 1996, vol. 21, no 41

INTERVJUER

Sharon Marcus, 19/12 1996, 6/5 1997, lärare vid Dep. of English resp. Women's Studies och programansvarig för Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Studies vid UC Berkeley

Margaret Cruikshank, 10/12 1996, lärare vid Dep. of English resp. Gay, Lesbian and Bisexual Studies, vid City College of San Francisco

Jonathan Katz, 19/4 1997, lärare resp. administrativ chef och ämnesföreträdare för Dep. of Gay, Lesbian and Bisexual Studies vid City College of San Francisco

Lillian Faderman, 9/6 1997, lärare vid Dep. of English resp. Women's Studies vid California State University Fresno och UC Los Angeles

Eva Borgström
 Inst för kvinnovetenskap
 Bengt Lidnersg. 7
 412 56 Göteborg
 eva.borgstrom@wmst.gu.se